

Hallyjemal Ýegenmämmädowa

Category: Kitapcy, Zenan şahsyýetler

написано kitapcy | 23 января, 2025

Hallyjemal Ýegenmämmädowa AT ÝÜREKLI ZENAN:

► **HALLYJEMAL ÝEGENMÄMMEDOWA**

Her bir ynsan ýetmişiniň depesine çykmaga golaýlaşanda, yzda galan özür ýoluna ser salýan bolsa gerek. Onuň durmuşynyň müşakgatly ýyllaryny, begençli günlerini ýatlaýandygyna sek-

şübhe ýokdur. Däli dünýäniň öz başyna, il-gününe inderen oýunlaryny çugdam-çugdam edip ýüreginde daňyp goýýandygy ikuçsyzdyr.

1937-iň tutha-tutluk, basha-baslyk ýyllarynyň yzýanynda has takygy 1940-njy ýylyň başynda Çalsuwdan Gyradeň obasyna göçüp geldik. Gyradeň obasy Parawbibiniň obasyndan, çenek bilen, on kilometr günortasynda. Gyradeňe barjak bolsaň, Küren dagynyň bilinden aşmaly bolýar. Belentlikden aşylýan ýerine **Musanyň gädigi** diýilýär. Şol gädigiň eñýän ýerinde dagy gujaklap oturan obady. Gyradeň Gulmaç oba sowetiniň merkezidi. «Gyzyl baýdak» kolhozynyň ýerleşýän ýeridi. Oba sowetiniň başlygy at ýürekli zenan Hallyjemal Ýegenmämmedowady. Yaşı ulalşandy. Oňa öňýeten **«Hallyjemal ejeke»** diýip ýüzlenelerdi. Hormat goýardylar. Sylardylar. Bir aýdanyny iki gezek gaýtalatmazdylar. O zenanyň ömür beýany, gaýduwsyz gaýratlylygy, dilewarlygy, oba adamlaryny tutha-tutlukdan aman saklandygy barada adamlar üýşmeleňde gürrüň ederdiler. Çaga çagamyz gürrüňleri hezil edip diňlärdik. Hallyjemal ejekemize guwanardyk. Onuň batyrlygyna haýran galardyk.

Hallyjemal ejeke ene-atasyndan ir mahrum bolýar. Aga-ýeňnesi saklaýar. Edep-ekramly gyz edýän her bir işinde erjelligi, ezberligi elden bermändir. «Men ýetim galdym» diýip, ýowuz ykbalyň öňünde ejizlemändir. Pelegiň başa salan oýnundan utulmandyr. Deň-duşlarynyň arasynda düşbüligi, duýgurlygy, dogumlylygy bilen mese-mälîm saýlanypdyr. Hallyjemal ejeke ulalýar. Özüni tutýar. Döwlet işgäri bolansoň, 1924-nji ýıldan başlap, howalaň baýlary hopukdyryp başlapdyr. Şasoltan Garajaýewanyň uly gyzy Nuryny (Gynnany) atasumagy Garahoja Meredaman baýyň: «Gyzyň salgydyna on ýedi düye bereýin» diýen aldagyna ynanyp, baýa berýär. Baý oňa iki düye berýär. Şol wagt Nury 13-14 ýaşlarynda eken. Nury atasy öýlerine gaýtarylýar. Bir ýıldan soň – 1922-nji ýylyň ýaz paslynda gaýyn öýüne gaýtarylýar. Meredaman baý şol wagt 60 ýaşında. Nurynyň ejesiniň gepi-sözi indelmeýär. Razyçylygy alynmaýar. Güýç görkezilýär. Meredaman baý Uzynsuw stansiýasyndan Öýleguşluga göcmekçi bolýar. Nuryny zorlap alyp gidýär. Täze baran obasynda Nuryny urup-horlap, pendiň ýamanyny berýär.

Hallyjemal eje oña hossalryk edýär. Zalym baýy eýmendirýär. Gorkuzýar. Şasoltanyň adamsy aradan çykýar. Hallyjemal ejeke Nuryny dädesiniň aýadyna düýeli Gazanjyga alyp gaýdýar. Ýagdaýy Şasoltan ejä aýdýar. Ejesi gyzyny Aşgabada alyp gidýär. Okuwa ýerleşdirýär. Birnäge ýyldan soñ Nury Aşgabat okrug sud agzalarynyň başlygy, TSSR-de ýustisiýanyň ilkinji ministri bolup işleýär. TSSR Ýokary Sowetiniň deputatlygyna birnäge gezek saýlanýar.

1937-njo ýyl iň agyr ýyllaryň başlangyjy boldy. Ilki-ilkiler Küren dagynyň jülgelerinde, Çalsuwda, Gyradeňde, Tersakanda mal-garasy bilen bolup ýören adamlary elliň arkasyna daňyp, Gazanjykdaky ajal türmesine basardylar. Soñ ýalan töhmet ýüklenen garyp-gasarlaryň, daýhanlaryň, maldarlaryň spisogy düzülip, oba sowetine zorluk bilen möhür goýdurylyp, gol çekdirmä synanşardylar.

«Gyzyl baýdak» kolhozyndan on alty sany kolhozçynyň spisogyna gol çekip, möhür basmagy oba sowetiniň başlygyndam talap edýärler. Hallyjemal ejeke spisoga gol çekip, möhür basmajagyny kesgitli aýdýar. Ony şol wagty Gazanjyk NKWD-siniň başlygy, köp adamlaryň ganyna galmaga sebäp olan Asgarowyň alnyna eltýärler. Asgarow: «Häzir türmä dykyň, gjäniň ýaryndan soñ ýanyma soraga getiriň!» diýip buýruk berýär. Asgarowyň aýdan wagty sorag-jogap başlanýar.

Asgarow:

- Spisoga näme üçin gol goýup, möhür basmadyňyz? – diýip, azmly haýbag urýar. Hallyjemal ejeke:
- Öňki basyp ganyna galan adamlaryňa maňa gol çekdirip, möhür basdyrдыňmy? – diýýär.
- Beýle dili uzynlygy kim öwretdi?

Hallyjemal ejeke:

- Adam-adama dili uzynlyk berip bilmez, uzyn dili Ýaradan Alla berdi – diýenden, Asgarow tarsa ýerinden turýar. Gursakdaky ýürek iki ýana ürünýar. Ol jaýynyň içinde ojar oduna basan ýaly hars urýar. Iki baka haýbatly gadam urýar. Haýbatly sözünü dowam etdirýär:
- Şol spisoga möhür basmasaň, janyň jähenneme ibererin. Meýdiňi dagdan aşyraryn. It-guşa şam bolarsyň – diýip,

bogazyna sygdygyndan gygyrýar. Onuň gykylygyna ýer sarssa sarsjakdyn emma Hallygözel ejekäniň sarsjak gümany ýokdy. Ol at ýürekli zenandy.

Ýüzläp-ýüzläp adamlardan sorag edende, hiç haýsyndan beýle gaýtawula gabat gelmedik zandyýaman Asgarow özünü zordan ele alýar we haýbat atmasyny dowam edýär:

– Nähak ýere ajala hüjüm edýärsiňiz. Möhri näme üçin basmaýarsyňz! Sebäbini düşündiriň!

– Birinjiden-ä, garyp-gasar, daýhan, çopan adamlar Eýrana geçjek bolanoklar. Eýranda dogan-garyndaşlary-da ýok. Malgara, ýer, oňşuk bilen garabaşlaryna gaý bolup ýören adamlar. Siziňki baryp ýatan töhmet, ikinjiden, siz ýaly ganhor bolasym gelenok! – diýip, Hallyjemal ejeke jogap berýär.

Ganhoryň gahary depesine urýar. Ýaragyna ýapyşýar. Ok sürýär. Ajal nilini gönükdirýär. Diňe süýem barmagy mäsäni, çakmagy gysaýmasy galýar. Hallyjemal ejeke ýerinden batly gopup, ýakany jüwwe dilýär-de, Asgarowyň yüzüne gaharly görejini dikýär. Gözlerinden gahar uçguny syçraýar.

– At, gurrumnak! Çenemäni bilen, atmany-da biler. Nireden atmany bilmeyän bolsaň, ine, şu ýerden! – diýip, ýüreginiň üstüne sag eli bilen batly urýar.

Asgarowyň jyny basylyp, Hallyjemal ejekäni alaçsyz boşatmaly bolýar. Şeýdip on alty sany gül yüzli ýigidi ölüm howpundan alyp galýar. Soňra ölüm bilen guitarýan tussaglykdan halas bolanlar: «Dünýe dursun – Ejekemiz dursun!» diýerdiler. Bu gürrüni soň-soňlar Hallyjemal ejekäniň agzyndan eşitmeklik miýesset etdi.

1942-nji ýylда Gyradeňdäki kolhoz Isgender obasyndaky «Sowet» kolhozyna birikdirildi. Oba sowetiniň başlyklygyna Hallyjemal Ýegenmämmedowa saýlandy. Sekretary çala sowatlydy. Okuwdan boş wagtyň ýazuw-pozuwyna kömek ederdim. Bolan wakanyň anygyna ýetesim gelip soradym. Ýokardaky ýazgylar ýaly jogap berdi. Şondan bări berk ýadymda galdy.

Uruş ýyllarynda: «Hemme zat front üçin, hemme zat ýeňiş üçin» diýen çagyryş ýörgünlidi. Ýyly geýimler, ellikdir joraplar, altyn-kümüş şaylary ýygnap fronta iberdi. Gelin-gyzlar her gije ellik-jorap ördüler. Kolhozdan düye alyp, gartalşan

adamlary, bilegi zorly zenanlary Daşhowuza – kerwen ýollardy. Olar harytlary jöwene çalşyp, yzlaryna gelerdi. Getirilen gallany hemme hojalyga ýeter ýaly ederdi. O ýyllar zähmet rugsadyna-da gitmezdiler. Päk zähmete ömrüni baş etdi. Üýtgewsiz kyrk ýyl oba sowetiniň başlygy bolup işledi. İlki «Gulmaç», soňra «Jöýruk» oba sowetine baştutanlyk etdi. Ömür boýy ejeke mertebesini belent saklady. Il-gunuň bähbidi üçin janyny aýamady. Köp alkyş aldy. Togsan ýaşy arka atyp, amanadyny tabşyrdy.

Ýatan ýeriň ýagty bolsun, Hallyjemal ejeke!

Tatar ÜÝŞMEKOW. Zenan şahsyyetler